

prst osvobajam
glad
sem
noč
sem
bog krvi
sem
ritem oboževanja
sem
ritem ritem ritem

Pavle
Zidar

Noge

Gaber se je naglo prebudil. Zaved, da živi, ga je preplavila s svojo hladno vsebino, v trenutku se je prečutil in se začel odmišljati v znane oblike človeškosti: v upor in podrejanje.

Žena je tiho spala dalje. Skozi prozorno spalno srajco je odsevala koža marmornato gladkost in hlad. Njeni kostanjevi lasje so bili v bujnem osipu razgrnjeni po blazini, dišeč po ananasu. — Sedemnajst let

sta mož in žena, kar pomeni, da se sedemnajst let tudi previdno in slabo prenašata. Pregrobo bi bilo, če bi zapisali, *sovražita*, pa vendar je biti mož in žena tudi medsebojno tiho sovrašтво. Zakon — vsaj njun — bi lahko primerjali vlakovni kompoziciji, kjer vse drsi po pripravljenih tirih, toda prav ti tiri predstavljajo tudi trenje.

Magdalena sicer nikoli ni vpila nanj, rada pa je jokala. Njena narava je bila preveč rahla, da bi bila prenesla večja nasprotovanja; že to, da je bil on mož in ona žena, ji je prineslo več ko dovolj solza.

Dobil jo je v neki dolinici, kjer je med vojno begal kot kurir, med balami sena, prestrašeno na smrt, ko je videla, da jo je opazil.

Vsega se je bala, z vsem je imela posebne in čudne odnose, tudi s sabo. Obvladoval jo je tak duh strahu, da sprva ni mogel verjeti, da je to mogoče.

Nikdar je ni pripravil do tega, da bi bila o kom kaj sodila. Vselej ga je zavrnila: »Kaj pa, če bodo potem še oni tako o nas.«

Gaber se ji je strupeno posmihal, pristavlja: saj nas že, nič se ne boj.

Lahko nas, mu je odgovorila, važno je, da to nima nobenega pomena; če bom pa že jaz mislila tako kakor oni, je to že neke vrste srečanje in hkrati uresničenje. Drugi naj kar mislijo, kar hočejo, le mi jim v tem ne smemo pritegniti.

Premišljal je o tem njenem strahu in se prepričal, da je v marsičem imela prav, zlasti o tem, kako o kom čutiš in misliš.

Dotaknil se je je; pokrtil jo je z dlanjo, kjer je najbolj marmorno blestela. Misli je, da se bo dotaknil marmora. Pa je bila neizmerno topla, kakor pravkar odsedelo gnezdo.

Natočila se je z globokim, prebujenim vzdihom in se zganila.

Začutil je, da že gleda. Da jo že obvladuje zavest in da se že privaja nanjo.

Spomnil se je še, kako se je bala tudi boga, čeprav mu je to dolgo prekrivala.

(V življenju revežev je toliko nemoči, da bi se uprli, da končno začno vsi verjeti, kako jim bo pomagal nekdo zunaj njih.)

Smejal se ji je, ko mu je priznala, da ima mamino vero.

Torej, kakor bog hoče in ne ti, ji je rekel. Vaši pošastni sosede so božja volja. Zdaj mi pa povej, zakaj naj bi bil bog tako zloben s tabo in tvojo mamo?

Odvrnila mu je: ker od naju nekaj hoče.

Kaj pa?

Nekaj . . . kar še ne veva, mu je imela navado odgovoriti. Morda, da bi začutili kako stvar drugače.

In za to je treba toliko zlobe?

Mogoče. Mislim. Človek težko občuti globino kakšne narave, če ne trpi.

Kaj pa pri tem občutijo sosede? jo je vprašal.

Zadovoljstvo, je odgovorila.

In ti? Že vem, rekla boš: neko stvar drugače.

Prav to, in to je ves pomen trpljenja.

Tedaj ji je povedal, kako je on opravil z bogom enkrat za vselej.

V prvem razredu pa so se že začele tegobe zaradi njega. Bog mu je hotel narediti to, ono, tretje; vselej mu je postavil na izbiro: ali tako, kakor Gaber ni hotel in je hotel bog, ali pa bo . . . kaj zelo hudobnega na sporedu. Puljenje očesa, ogluševanje, poškodbe nog, rezanje jezika, lomljenje reber.

Takrat še ni vedel, da je bil ta bog ubogih, ki jih je držal v takem strahu, nekoč njihovo veliko upanje, fatamorgana njihove moči, s katero so hoteli odpraviti krivico. Kadar je ljudem najhuje, toliko časa sanjajo o boljšem, da se jim to začne uresničevati. Žal pa med sanje in resnico stopi posrednik in vse skupaj spremeni v obred. Sanje so vrnjene v izhodišče: nazaj mogočnim v poteptanje. In odslej jih nič več ne stiska cesar, ampak . . . božja volja. Sam bog preskuša človeka, ko ga lomi na vse načine, jemaje mu svobodo in zdravje.

V tretjem razredu, ko jim je kaplan dal pisati spis Moj Bog, je Gaber dolgo razmišljal, kaj naj zabeleži; prespominjal se je muk, ki jih je do tedaj prestal doma in v šoli zaradi njega, ko ga je od vsepovsod opazoval. Imel je občutek, da stoji tik ob njem in ga ob vsaki stvari, katere se je lotil, brž razcepi na dve osebi, ki si strastno nasprotujeta in se uničujeta.

Bog, ki je navadno govoril kot mama, mu je grozil s hudimi kaznimi, Gaber pa mu je bil v svojem nasprotovanju hudič. Dokler ni zmagal v njem poslednji in pregnal strašnega boga. Od takrat dalje je bil spet celovit, nič več dvojen, in lahko je počel, kar je hotel. Življenje je bilo naenkrat vesela zadeva in ne več temna.

Spominjajoč se vsega tega, je v tisti nalogi, ali kar je že bila, zapisal:

Ko bom velik, bom pilot. Z letalom bom zapikiral v nebesa in boga vrgel na zemljo. Amen.

Magdalena se je obrnila, njegova topla roka ji je dela dobro, bila je povabilo v njegovo življenje.

Vedel je, da bo rekla: sanjala sem . . .

Opazoval jo je z boka v profilu, vedno se mu je zdela kot ptica; ustnice je imela prekrizane v papagajski kljun.

Položil ji je roko na trebuh.

Spalnica je bila že polna ajdovega jutra. Skozi tančine zaves so se lesketale rose na travi. Iz brajde je že dehtela žametna portugalka. Črne jagode so bile obeljene s posrebrenim sladkorjem.

— Sanjala sem, je rekla Magdalena, zroč v strop, da si spet partizan in da si hodil, hodil . . . Nič drugega se več ne spominjam.

Gaber je, počivaje z roko na nji, otipaval vdih, ki ga je naredila sredi stavka, padajočega vase, v mehko svojo iluzije.

— Veliko smo hodili, ji je odgovoril. Če bi me kdo vprašal, kako zmagati v bitki, dolgi leta in leta, bi mu odgovoril, veliko hodi, zmeraj se giblje. Hodi s potrebo in brez — in zmagal boš.

— Ja . . . je rekla Magdalena, ko je gazila mimo nas vsak teden enkrat ena in ista brigada, sem si domišljala, da gre pot v zmago točno mimo nas.

— Saj je tudi šla mimo vsakega okna, je odgovoril Gaber. Včasi, ko gledam na televiziji nogometno tekmo, me ima, da bi sčrtal s tušem in ravnalom vsak let ali podajo žoge — vse premice in parabole — tja do prvega zadetka; si predstavljaš, kakšno jedkanico črt bi dobil, kakšne like ali lik sploh; prav tako bi moral potegniti vse smeri v črte, ki smo jih naredili med vojno, in dobili bi lik zmage.

Magdalena se je zasmejala.

Obraz se ji je zasvetil.

Nad njo je brežšumno letel skozi sončni del sobe komar.

Gaber ga je opazoval. S to neznatno mušico je skoraj vedno zgubil boj, zlasti ponoči, ko se mu je približala v povišanem disu. Ko jo je zasledoval s copato, mu je vedno pretkano ušla iz svetlobe v senco.

Sledil mu je še nekaj trenutkov, dokler ga senca ni prekrila kot gladina čiste, od mraku potemnele vode.

Magdalena je spreminjala svoj pogled v kup svetlobe, ki jo razriva neka volja.

Gledal jo je, kako živi.

Bila je še zmeraj lepa, toda neskončno prestrašena. Bog jo je sicer za zmeraj zapustil — hvala bogu — ostali so pa njegovi užugajoči strahovi. Ali volja božja, ki se je godila dalje.

Z eno besedo: moralo jo je biti na nek način strah.

Zdaj je trepetala pred možnostjo, da bi jo ponoči zalotil potres nepripravljeno. Zato je vsak večer preskušala baterije, če goré. Pripravila si je tudi oblačila, s katerimi bi pobegnila ven, če bi se začelo tresti. Gabru pa je naložila dolžnost v zvezi z obema nahrbtnikoma, polnima drobnih, prepotrebni stvari. Le sinu je bilo prepuščeno, da reši sam sebe.

Bila je ganljiva in smilila se mu je, ko je večer za večerom pričakovala potres. Tega strahu ji ni mogel iztrgati, pa tudi hotel ga ni; vedel je, da jo mora biti pred nečim strah, da lahko živi.

Nekoč, ko je srečal duhovnika, s katerim sta bila skupaj v odredu, mu je pripovedoval, kaj vse doživlja ob božjem strahu, ki je še ostal v ženi.

Srečko se mu je bil nasmihal, že dolgo je bil poznal njegov spis iz tretjega razreda o tem, kako rad bi sklatil z neba boga, ker ga je razcepljal na dvoje. Odgovoril pa mu je takole: ljudem je z ljubeznijo težko ustreči, čeprav je to glavna zapoved medsebojnih odnosov; če bi živeli v takih odnosih, se ne bi bilo treba izmišljati avtoritet in njihovih strahov, ker pa je ljudi nemogoče ljubiti tako, kot naj bi jih, je božja volja, ki nas izziva k odločitvam, nujna; in ko se je tvoja žena dala prepričati ter zapustila boga, je bog v nji pustil svoje temne sence in odšel. Na svetu, zapomni si, bosta zmeraj dva boga: zasledovalec in pokončevalec ter bog ljubezni — Jezus. Poslednji je prvega dokazal kot očeta, oče pa je bil, kot veš, morilsko navdahnjen in je žrtvoval sina. Pri tem gre za to, ali boš ljubil kljub vsemu svoj strah ali ne. Če ga ne boš, te bo vseeno strah, če pa ga boš, te bo malo manj. In za to gre pri veri, da te je malo manj.

Gaber mu je odgovoril, da njega sploh ni več, ženo pa je, nasprotno, zdaj, očitno manj, toda strah jo je vseeno.

Vem, mu je odvrnil Srečko, da bi morali tistega zasledovalca, ki nam puli očesa, pregnati iz spominjanja, toda ne gre drugače v življenju, kakor tako, da jih nekaj v opomin oslepimo in pohabimo. Avtoriteta nima nobene prihodnosti razen upora. Če bomo pa vzljubili to, kar nas pohablja, potem bo več možnosti, da bo strah nekoliko prešel. V strahu se namreč razodeva simpatija, le da je še ne znamo prav izraziti.

Gaber mu je zdaj odvrnil, da pač vsak mlinar napeljuje vodo na svoj mlin; bog ne more biti noč, če je dan, in ne dan, če je noč, razen pri tistih, ki imajo od tega neposredno korist. Zanj so to zablode ubogih.

Srečko mu je prikimoval in se mu smejal. On pa ga je prepričeval, da je z bogom opravil.

Naposled mu je Srečko rekel, da se zelo moti; ljubezen je edina molitev, ki jo molimo skupaj verni in neverni. Pri tem lahko ne verjameš

in te res ni strah ničesar, toda trditi, da nimaš rad tistih, ki so ti dali v zimi 1944. jesti in toplo peč, je nesmisel.

Imam jih, je zavihnel Gaber svoj glas, prav gotovo; no, tak bog, če je, v tega pa verjamem.

Drugega pa tako ni, je odgovoril Srečko in ga uščenil za komolec, si prižgal cigareto in odpihnil reaktivni dimni steber proti šipam.

Kako pa potem mašuješ? ga je vprašal.

Kako pa ti gradiš boljšo prihodnost? mu je vrnil Srečko.

Veselo sta se zasmejala.

Ja, hudiča, a taka je ta stvar! se je razveseljeval Gaber.

Taka, taka, je prikimoval Srečko in pocedil predse dva dima, dve beli cesti, ki sta sproti sineli.

Magdalena ga je prijela za zapestje, še vedno strmeč v neko nevidno sečišče.

— Pa smo preživeli noč, je rekel Gaber in napolnil svoj glas z nevidnim smehom, ki pa ga je žena takoj začutila.

Magdalena je najprej začutila resnobo, kakor mrlič na parah, nato pa se je razživela.

— Le smej se! mu je rekla in ga močneje stisnila za zapestje. Pa če bi se zatreslo kakor v Kobaridu ali Skopju?

— Bi padli skup, draga moja. Lepo je v spanju izstopiti nekje sredi Nemčije iz svojega telesa; ali mar ni to prima! Greš sredi Stuttgarta v gatah in nihče ne ve, da si pokojnik.

— Prav v tej hiši bom umrla jaz.

— Si že zmenjena? se ji je posmehnil.

— Moški, ki ima na svojih nogah kazalce daljše od palcev, zmeraj preživi ženo.

— Ojej, ti ne bi bila za v partizane! Kaj vse smo imeli tam dolgo: marše, lakote, dolge hajke; vse je bilo dolgo, le smrt je bila kratka. Preveč se bojiš. Le zakaj se opremljaš pred spanjem z nahrbtnikom in baterijo, če veš, da te bom preživel?

— Kar posmehuj se mi!

— Veš, kako si lepa, kadar te je strah! Kaj bi bilo iz tebe, če te nekega dne ne bi bilo strah?

— Strah.

Zasmejala sta se.

— Takrat bom umrla, je rekla patetično.

— Najbrž. Ko boš postala pogumna, te bova morala z Galom zakopati, na spomenik pa bova dala vklesati: v trenutku, ko so našo ženo zapustili strahovi, je umrla korajžno.

— Ti . . . je rekla. On pa jo je prehitel, rekoč: — Komar . . . Šel je s prstom proti točki, ki se je neslišno spuščala proti ploskvi svetlobe. Gabru se je zdel kot helikopter, pogrezajoč se v mehko jesensko sivino.

Segel je po copati in mu sledil v počasnem zamahu. Mušica pa ga je izzivala do trenutka, ko je zganila v njem bes udarca, tedaj pa se je pretočila v nekakšno onkrajskost: ni je bilo več nikjer.

— Če kaj sovražim . . . potem komarje in . . . esesovce. Razlikujejo se sicer kot noč in dan, vendar imajo oboji isto miselnost. Si videla, kako pretkano je izginil. Esesovci so tudi tako odšli. Ni jih, a so vendarle še. Le poglej, kako sta si ti dve nasprotni naravi popolnoma podobni!

— Ti . . .

— Ti . . . petinštiridesetega . . . dvainštirideset esesovcev so zakopali v zemljo. Gledam jaz, kaj nameravajo. Pravzaprav je vsak zase izkopal luknjo tako globoko, kolikor je bil velik. Takoj sem vedel, da jih bodo ustrelili. Čakam. Esesovci kopljejo počasi. Tudi njim se svita, zato zamahujejo še počasneje. Še zadnjič hočejo vdihniti svet v maju. Takrat je najlepši. Diši po svetlih, zelenih steblih trav, po prosojnem mlečnem stebelu, ki ga tako radi zgrizemo in pojemo, ker je tako sladko nežen.

— Ti, kopljejo . . .

Gabru se vzpne prsni lok v pripovedni šotor. V zaveso je dahnilo jutro obliko ženske nosečnosti, ki je naglo uplahnila.

— Vsak pa je moral sproti izmeriti s svojim telesom, kar je bil izkopal. Ko jim je luknja segla do vratu, so počasi drug za drugim odnehali in posedli po izkopani zemlji.

— Vetrovi so prinašali travnate opoje.

— Tedaj je prišel komandant, esesovci so morali nazaj v luknje, nemški vojaki, vojni ujetniki, so jih zasuli, in hip nato je izza kasarne pridrvel tank in jim zmendral glave.

— Joj . . . Gaber . . .!

— Zmendral, če ti rečem. Slišal sem rjojenje esesovcev, preden je zapeljal nadnje tank. Potem je . . . tank odhropel in tam so bile zdrobljene lobanje in polno možgan. In komandant je rekel, ko je spet zavela majska tihota: to je za pokristjanjevanje Karantanije, za Dachau, za Mauthausen, za Buchenwald, Auschwitz, Treblinko . . . Našteval je še nekaj minut imena, ki so sinim groze.

— Toda . . . to . . . je pošastno, Gaber.

— Tudi jaz sem mislil, da je.

— Ampak je, je, se je zagnala Magdalena.

— Vidiš, je rekel Gaber in podložil pod glavo roke, pošastno je, če gledaš, kakor gledaš ti ali sem gledal tedaj jaz; toda gledati je treba tako, kakor je gledal komandant: ne z očmi trenutka, temveč z očmi večnosti človekovega življenja. Kadar se ideologije obvoajo na fronti, takrat ne gre več za estetske elemente razpletanja, ampak gre samo še za to, kdo bo komu zabil v kosti večji, daljnosežnejši strah. Strah je tisti, ki obvladuje človeka, ne pa lepota ali vera ali ljubezen. Človekova zgodovina je eno samo krvoprelitje. Civilizacija rimskega pravnega sistema, na katero smo še danes ponosni, je povsod priredila mesnico človekovega mesa, kjer je, recimo, strah popustil ali se vdal ljubezni, lepoti, resnici in še čemu.

— Germanska plemena so pod oblastjo Rimljanov svoje prebujanje iz strahu plačevala s trupli svojih žena in otrok. Cele pokrajine so počistili rimski legionarji; mir smrti je vel tam, kamor so prišli. Toda Rim se je pri vsem tem imel za civiliziranega, Germani pa so bili zanj barbari.

— Bavarci so prišli k nam s križem in mečem. Spet nova civilizacija: civilizacija Jezusove ljubezni, orodje le-te pa spet meč.

— Meč, Leni, je edina stvar, ki ne bo nikoli prešla. Prešla bo beseda, toda meč se bo svetil v temi.

— Kako je prišel Hitler? Prišel je z udarcem po glavi. Močnejši je strl njega. Na bojiščih se nikoli prej ne poljubljajo in šele nato streljajo. Ubiti ni užitek, ampak potreba. Zakaj naj bi se mi odpovedali temu preskušnemu vzgojitelju zgodovine — strahu? Cel svet ga uporablja; s prižnic doni, v vseh svetiščih se mu klanjajo molitveni glasovi; mir prinaša orožje in ne čustvo usmiljenja. Tisto, kar potrebujemo, je strah. In ko je naš komandant strl esesovcem glave s tankom, je storil samo to, kar narede vsi. Lahko je obstojati, Leni, teže je kaj storiti.

— Vendar gre za razliko, Gaber, me razumeš ali ne?

— To so pesmice bojazljivcev. Ubiti moraš sovražnika tako ali tako; tebi gre, vidim za način. Rimljani so ubijali Germane tako, da so jim z mečem prebadali obraze, pri tem pa so se zmeraj imeli za civilizirane. Esesovci so nemočne Žide, ki so bili protinemški samo zato, ker so bili rasno nekaj drugega, zaplinili brez možnosti, da bi se uprli. Ti me, Leni, preprosto ne razumeš. Kogar je strah, ta tega tanka, ki je strl glave v črepinje, ne bo nikoli razumel. Jaz ga pa. Motiš se, če misliš, da bi mi danes božali tistega, ki bi prestopil naše meje. Kako ubijaš, po tem se imenuje civilizacija, in ne po tem, kako v pesniški podobi vidiš svet.

Zamolčala sta. Izza vogala se je priplazil lisičje rdeč rep sonca.

Zrak je zadišal po rosi.

Vstala sta. Obema so se poznala leta v gibih, ki so spominjala na grabljenje senene bale.

Gaber je bil direktor izvozno-uvoznega podjetja, Magdalena občinska uslužbenka, ki se je bala za vse tri, posebno za sina.

Prav v teh dneh, ko so na občini prehajali na nov način nagrajevanja in je moral vsak uslužbenec na posebnem obrazcu utemeljiti svoj učinek, ji je zmanjkalo dela za eno uro in pet minut. To uro je skušala zagovarjati z bolj pogostnimi obiski toaleta, češ da je bolna na mehurju, toda petnajst minut ni mogla s čim zapolniti.

Gaber se ji je režal, ko mu je pripovedovala o teh minutah kot o svojem največjem življenjskem problemu. Rekel ji je, da se on s takšnimi stvarmi ne bo ukvarjal, pa če ga vržejo takoj iz službe. To je poniževanje človeka v njegovem občutku, da je potreben. Nekdo hoče ljudi narediti nepotrebne in vi ga morate zdaj prepričati, da ste . . . potrebni. Igrica!

Odgovorila mu je, da je zanjo zdaj najvažnejše zapolniti petnajst minut, pa naj on še tako vpije.

Rekel ji je, naj prosi, da bo petnajst minut vsak dan pobirala okoli občine smeti. Drugega ji ne ve svetovati.

Kako je Magdalena zapolnila ta čas, ni nikoli povedala.

Postlala sta vsak svojo posteljo in se drug za drugim napotila na hodnik.

Zatohlo topli zrak, dišeč po nagačeni divjačini, se je zganil, ko sta stopila vanj.

Sin je smrčal in vlekel skozi nos hrustančaste mehurčke.

Gaber se je odšel brit, Magdalena tuširat.

Brivnik je nežno zapel in se mu zakopal v poraščeno črno lice. Odbril si je cesto in si jo otipal. Nato si je izbril iz kocin podobo svojega gojenega obraza, si pokazal zobe, napeti ličnici sta divje odštrleli svoje mišičevje — nasmihal se je nekaj trenutkov v jok, dokler se ni zresnil.

Potem sta z ženo izmenjala prostore. V curkih tuša je oživel kot mravljišče. Telo je začelo delati.

Človek je delavec v svoji telesni dvorani, je odmisli, ko se je drgnil s frotirasto brisačo, ne pa kaplan. Telo ni svetišče.

Počasi se je potaknil v pripravljeno perilo in odšel v sprejemnico, kjer so ga žarometi sonca zaslepili.

Ožel je z vekami boleč pogled in ga oprezno izvijal iz kožnatih gub.

Platna s Slanovimi kozolci so se v sončni luči razžarela v lesku jesenskih aberacij. Opazoval je življenje slik in ga poskušal dočutiti. Zdelo se mu je hladno, in čeprav je vsaka slika samo neka predstava o svetu, je to edina resničnost, ki bi sploh mogla biti.

Iz kuhinje je zavel vonj po kavi. Prastari vonj, ki mu vedno prebudi otožnost s predstavo o velikem zelenem štedilniku, kjer je nekoč njegova mama nagovarjala tekočine, naj zavro.

Odprl je steklena vrata na balkon, ki ga je vsega ovil bršljan. Zimzeleno zvijanje je prijazno zašumelo.

Sonce je postajalo rumenjak. Njegova svetlina je bila zlato slepeča.

Vdihnil je vonj po štorovkah.

Blizu hiše je bila hosta košatih bukev.

Kadar je tod naletaval sneg, ga je opazoval, kako seda na vijoličaste veje in kako drevo postaja kralj v belem hermelinu.

Za srajco mu je segel hlad. Prav na srčno stran, da ga je zbolelo.

Dotaknil se je bolečine in ob dotiku je prešla.

Strmel je še nekaj dolgih trenutkov v sončno svetlobo in nato odšel nazaj v sprejemnico. Miza je bila že pogrnjena s toplo rjavim prtom, iz skodelic se je trgala para v brado z redkim predivom.

Sedla sta in začela jesti nekako drug mimo drugega; ona tiho, zbrano, sramežljivo, ko da se obhaja, on pa glasno, loveč vmes dih. Le pila sta oba neslišno.

Gaber si je z ustnicami pomel ostanek okusa po jedi in si prižgal cigareto.

— Veš, kaj je naredil naš Božo? je rekel.

Magdalena ga je nepremično, z očmi, ki so bile temne kot hojeva strd, opazovala, bolje, nadzirala, zato, ker moški v srednjih letih začno postajati občutljivi kot purčki in jih mimogrede oplazi prepih s smrtnim izidom.

Gaber je povlekel omamljiv dim.

Magdalena je vedela, da je zdaj prave volje in da je dobil vse, kar je ob tej uri potreboval.

Videla je, da oživlja.

— Saj poznaš našega Boža?

Prikimala je.

— Tisto staro tercijalko ima v bajti; ona v treh sobah, on pa v eni in še v svoji hiši je.

— Zakaj pa jo je šel kupit?

— Baba mora ven in še naša ni.

— Ne moreš tako, Gaber!

— Jaz se ne bi rad kregal, Leni.

— Saj se ne. Normalno je, če kupiš hišo s stranko, da si kupil tudi žensko. Če se je želiš odkrižati, ji moraš priskrbeti stanovanje.

— Čemu, te vprašam, so osemdesetletni tercijalki potrebne tri sobe?

— Je pač navajena na toliko prostorov.

— Krasna logika. Potem ne bi smeli narediti revolucije, ker je bil kralj Peter navajen Jugoslavije in ne na nekaj sob v zaprašenem italijanskem hotelu.

— To ali pa tri sobe . . .

— . . . je isto, Leni, čisto isto, zato je naredil Božo prav.

— Kaj pa je naredil?

— Veš kaj . . . Pod njenim oknom je star oreh. Kadar se stara zbudi, zmeraj gleda vanj. Naredil je lutko, podobno nji, in jo obesil na vejo.

— Groza! Strašiti staro žensko!

— Ne govori, staro žensko!

— To je naša notorična sovražnica. Veš, zakaj hodi v cerkev? Zato, ker je Cerkev nezadovoljna z nami. Vzeli smo ji sladkega Jezusa oblasti. Pravega se seveda sploh nismo dotaknili. Kaj pa nam bo? Vidiš, jaz sem z veseljem komunist. Z veseljem, Leni. Pa veš, zakaj? Zato, ker smo v svojemu nasprotstvu odkriti. Rečemo: tega ne maramo. Konec. In tolčemo. Oni pa pravijo: vsakega je treba ljubiti . . . in so nas sovražili. Reci, da ni bilo to res! Ljubili so le sebe. Mi pa smo jim vzeli tisto, kar so v resnici ljubili: bila je oblast. Pa tole je preprosto rečeno. Sovrašтво in strah sta brata. Oba imata kondicijo. Prihajata bogve odkod. Tudi, kako sovražiš, smo se naučili od njih. Zdaj pa malo vračamo.

— Jo je pregnal, ubogo?

— Ni se dala. Potem je navrtal luknjo v strop, in zvečer, ko je legla, spuščal plin v sobo.

— Ježešna!

— Začela je krehati. Božo je rekel, da je dobesedno stekla odpirat okna.

— No, veš kaj . . .

— In še ni šla iz bajte.

— Prav je imela, jaz tudi ne bi šla. Zdaj pa zanalašč ne. Ni misliti, se je razburila Magdalena.

— Na milico bi šla. Prec.

— E, draga moja, milica ne sprejema te vrste prijav?

— Kako da ne?

— Stara baba ima lahko pamet razmetano. Plin skozi strop! Kdo le ji bo verjel! To trdi lahko le nor človek. Prav na tako prijavo je Božo ciljaj. Da bi šla in ga prijavila. Ampak baba je petkrat premislila, preden je kaj naredila. Veš, pogruntala je, da jo misli izzvati, da bi izpadla kot neprištevna. Šla je raje k svoji vnukinji, ki je zdravnica, in jo prosila, če bi hotela tačas, ko bo na Dunaju, kdaj prespati v njenem stanovanju, ker se boji vloma. Vnukinja je šla spat nekajkrat, prav ob njej pa se je Božo ujel. Misлил je, da se je stara ponoči vrnila, in je spustil spet plin. Ko je zakrehal, ga je zaprl in poslušal. Spet so se odprla okna in spet hlastajoče dihanje.

— Prasè!

— Počakaj, počakaj, ne sodi še!

— Prasé!

— Veš, kaj se je zgodilo?

— Lahko karkoli, zame je prasè.

— Poslušaj, no!

Zožila je pogled in ga skeptično opazovala, ko da je tudi on pomagal dušiti starko.

Ozarilo jo je posmehovanje.

— Ko se je stara vrnila z Dunaja, je šla seveda k vnukinji, in ta ji je povedala, kaj je doživljala v njenem stanovanju vsak večer, kadar je pre-spala. Stara pa ji je odgovorila, da to doživlja večer za večerom. Vnukinja se je začudila in jo vprašala, zakaj ji tega ni bila nikoli povedala, ker bi takoj ukrepala. In stara jo je vprašala: zoper koga, Vnukinja ji je odgovorila: da zoper njega. Zdaj že lahko, zdaj, je rekla stara, ko si sama vdihovala plin, če bi ti pa jaz prišla povedat, da ga jaz vsak večer, bi me imela za . . . trčeno in bi mi svetovala psihiatra. Zagotovo bi se znašla pred njim, če bi kaj dosti govorila o plinu. Popolnoma druga stvar pa bo zdaj, ko sem dobila pričo.

— Pametna, pametna ženskica! je izhitela glas Magdalena. O, kako so še ljudje pametni!

— Čez dva dni so Boža poklicali nekam in mu povedali, da bo kriv zločina, če bo stara umrla. Prišli so tudi k meni. Jaz pa sem dvignil od Boža roke.

— Glej, da ga nikoli ne pripelješ več sem!

— Tapete je položil, zdaj ga ne potrebujemo več.

— Tudi, če bi ga še kdaj potrebovali kaj.

— Leni, ti ne razumeš stvari. Revolucija mora delati.

— Pa ne tako! je zavpila. Ljudi je treba prepričati, in če se jih ne da, jih pustiš v njihovem prepričanju.

— Naivna si, če misliš, da imaš potem mir pred njimi. Nimaš pojma, kakšen gad je takale stara baba za revolucijo! Ali pa tisti, ki smo jim kakšnega pihnil. Ljudje ne pozabljajo in to je nesreča zanje.

— Morali bi jih pustiti na miru!

Potegnil je cigareto. Vlažen, pekoč dim se mu je razobesil po ustih.

— Ali misliš, da nas puste?

— Vseeno, to se mora enkrat nehati.

— Revolucija je nekaj, kar se nikoli ne neha, in to je edino prav in zdravo. Ljudi je treba razgibati.

— Tako . . . razgibati, da utemeljujem svoje službeno mesto.

— Tudi tako, zakaj ne. Misli malo, da boš delala. Odslej ste tako na občini bolj jedli in pili.

— Ti si pa pisal!

— Nisem, ampak če se spomnim tiste tvoje Katarine Večje, ki je bila na začetku tako svetniška, ko da se je vsa revolucija pred njo skrila v mišjo luknjo, pa menda . . . lahko kaj rečem.

— Pusti jo na miru!

— Seveda, da se nam ne pripeti kaj hudega.

— Revolucija dela tudi v tem primeru, je rekla Magdalena.

— Vidiš, kako je prav, da misliš na to. Ampak Katarina Večja je opravila svoje sveto delo. Toliko je vedela povedati o vseh moralnih zadevah, dokler je bilo to potrebno, ko pa ni bilo več treba, je jedla s srebrno žlico greh. Kako ji je teknil! Zraven pa se je še kdaj pa kdaj zgražala, ker je bilo to del njene blage in svete narave. Recimo nad pisavo kakšnega občana. In to ji je ostalo do danes. Zgraža se dalje, ko da se nima kdo tudi nad njo. Povem ti, to je značilnost zavistnežev; bolj ko koga lomi zavist, bolj je moralen; bolj se zgraža. Ko pa pride do kozarca z marmelado, gre do kolca v mezgo. Poznamo mi te . . . zgražajoče, poznamo. Včasih nalašč takega dvignemo s tal njegovega zgražanja, da okusi resnico.

— Potem ste pa . . .

— Nismo samo mi, vsi smo, tudi ti, Leni. Človek je grešno bitje, pravi sveta Cerkev, in prav ima. Samo da je grešna tudi Cerkev. Zdaj smo se malo zamenjali pri spovedi. Prej nas je ona spovedovala, zdaj pa ji mi dajemo odvezo.

— Gaber, danes si pa vstal z obema.

— Ne, le vesel sem.

— Vidim.

— Prekipevam. Nikoli več nas ne bodo dobili nazaj v spovednico. Do tretjega kolena jih poznamo in povem ti, sovražnik je sovražnik. Spremenil bo taktiko, čustva nikoli. Pri njih ne gre za nasprotno mišljenje, marveč za čut.

— Mi vemo za vse. Kje so, kaj delajo. Ne bodo nas presenetili. Pojma nimaš, kako fin, oster boj poteka z njimi. Zakaj naj bi se sovražniki imeli lepo? Naj občutijo svojo čut na sebi, ne na meni.

Vstal je, ko je bežno poškilil na uro.

Dvignila se je tudi Magdalena.

— Čas je, da greva, je rekel.

(Odhajala sta na proslavo njegovega odreda.)

Magdalena je segla po skodelicah, Gaber pa si je nataknil površnik in ves lahak odšel ven.

Sonce je bilo že limonasto rumeno.

V brezovih vejah so podrhtevali listi. Pajčevine so bile ko strune, polne najnežnejšega zvoka.

Odklenil je garažo in obletel velik, opečno rdeč renault, sedel vanj in vzvratno izpeljal.

Karoserija je drhtela. Če se je dotaknil s prstom, ga je vsega prevzel brneč zven. Iz izpušnika je uhajal sinji dim v nepretrganem ritmu.

Prek nebesne sinjine so veli jesenski basi.

Sedla sta v avto in neslišno izpeljala na cesto.

Začela sta se kotaliti ko žoga v mehko občutje predana.

Magdalena ga je opazovala, kako vozi. Gaber je lovil cesto v njenem najbolj živem trenutku: v njenem obnašanju. Cesta zanj ni bila nikoli nekaj mrtvega, ampak vedno nekaj prekrito živega v svojih naslonih, ovinkih, luknjah, ravninah.

— Čudovito jutro, je rekel in pokazal z roko na melišča in bukve, ki so plapolale v ognju jeseni.

— Kako diši? Vohaš?

Odprl je okno in vonj trohnojnega gozda je napolnil vozilo.

— Gobe, gobe, je rekel pojoč.

Debla so že sinela.

— Si poznala Saražinovo?

Magdalena se je zbrala v gube.

— Znorela je.

— Kdo je ta ženska?

— Učiteljica iz Spodnje Peči. Tista, ki je imela tri nezakonske enega za drugim. Oh, še na socialnem skrbstvu si se zavzemala zanjo, da bi je ne premeščali. Rekla si, naj rajé tiste, ki se ji smejejo in so brez otrok, kakor njo, ki jih ima rada.

— A... ta...

— Pri spolni vzgoji se ji je zataknilo. Preveč zares je vzela stvar v roke in pokazala, kako se doji.

— O moj bog! In zdaj je, kje?

— Na kliniki.

— V norišnici? Reva uboga, pa tako rada je imela tiste svoje pupce. Kaj bodo zdaj brez nje?

— Meni se že takrat, ko si je nabirala drugega za drugim, ni zdela normalna. Ženska ima enega zunaj zakona čez glavo. Ko pa je šla poučevat mesarje, kako morajo govoriti slovensko, mi je bilo jasno, da ji mehanizem ni namazan.

— Reva je, oprosti.

— Kdo je rekel, da ni. Le povedal sem ti. Tu pa revolucija ne more nič. Ko se ti pamet zasuče, greš v nebesa.

— Uboga reva!

— J-a. Vzela jih je ven in razlagala otrokom, kako pridejo do mleka.

— Zdaj . . . je . . . konec . . . s šolo.

— To je poklicna žrtev. O, koliko jih je, ki imajo razmetano podstrešnje! Zadnjič se je hotela zaposliti pri nas na vitez še kar v redu, stara upokojenka. Potiplje jo še malo psiholog in mu zaupa, da vsak dan sliši sv. Alojzija.

— Ojej . . . na . . .

— Vprašal jo je, kaj ji kaj pove, pa mu je odgovorila; da vse. In da je zato tako na svetu, ker ga tudi on ne sliši.

— Pa odkod naenkrat toliko teh . . . revežev.

— Vidiš, to je vprašanje. Neznansko mnogo jih imamo, ki imajo podstrešja razmetana. Ta s sv. Alojzijem in ona s prsmi, obe sta v bistvu prikrajšani za osebne odločitve. Pri nas pa je bilo od nekdaj, kot veš, veliko povpraševanje za poklice, za poklice pa so se imeli duhovniki in policaji, oboji pasejo duše. Mi pa imamo nasplošno preveč poklicev. Če bi bilo obojega malo manj, bi bilo tudi manj frustracij. Včasih je treba tudi kaj narobe narediti in biti za to kaznovan. Ker pa nič ne naredimo ali pa premalo, ni čudno, da nas post festum obišče sv. Alojzij.

— Misliš, da za to?

— Poglej: v šoli se morajo učiteljice vedno obnašati kot zgled. Tista s tremi pa je to kršila in prekleto plačala, ko je spoznala, da jo je izlet v trikratno svobodo toliko stal. Tega so krivi poklici. Preveč jih imamo.

— Jaz pa le mislim, da premalo.

— Divji smo, Leni. In zakaj? Premalo zavesti imamo o sebi in preveč o vsem drugem.

Vozila sta se že uro. Promet je postajal gost. Gabru se je zdelo, da sliši činele in boben.

— Veš, kam bi rad stopil po odkritju? V Gornji Log. Tam sem štiriinštiridesetega doživel nekaj posebnega. Ožulili so me bili novi čevlji. Moral sem si jih sezuti in obesiti čez rame. Peš hoja po kamnu — in tam je sam kamen — mi je razmesarila noge. Preden ponoči zagledaš robido, je že prepozno, si že obdrgnjen do krvi.

— Ko sem se dotipal do Gornjega Loga, je svetila le še ena sama luč. Šel sem naravnost k nji. Prisluhnem hiši, če se kdo v nji pogovarja. Vse je bilo tiho, le luč je tiho tlela. Potrkam. Vrata na leseni zatič zaškripljejo. Ženski obraz me poskuša zapaziti v temi. Kdo je? šepne. Jaz, rečem in pridem bliže. Prosim jo, če bi lahko prespal pri nji in si umil v topli vodi noge. Spusti me noter. Tam pa en sam vonj po suhem sadju. Po jabolčnih krljih. In toplo, toplo.

— Brž mi prinese umivalnik z vodo, in ko si namočim v blagi vodi noge, počene zraven mene in mi jih opazuje.

— Strjena kri se mi je razstrdila in posamezni trakovi krvi so zamigljali kot mlade jegulje. Ženska vzame čist robec in mi jih začne izmivati.

Kar miren bodi, mi reče, strašne imaš. Nalahno mi jih izmiva in nato osuši z laneno brisačo. Na rane položi potem še bele krpice, namočene v olju, v katerem je sonce povrevalo cvetove lilij.

— Gledam jo, kako mi streže in cel čas mislim na Jezusove besede: Žena, tvoji grehi so ti odpuščeni. Prišle so mi same od sebe v zavest.

— Rekel pa sem ji: ne bom vas pozabil, teta. Gledala me je in rekla: tudi mojemu naj jih kdo.

— Tega mi pa še nikoli nisi povedal, je rekla Magdalena. To je pa res svetopisemsko.

— In potem je rekla: kdor tako ljubi domovino, kakor jo ti, ta jo bo prejel v večno last.

— Kako to veste, sem jo vprašal.

— Po resnici vem, ki jo vidim, je odgovorila.

— Potem sem legel na toplo peč in zaspal, ona pa je sušila sadje.

— Veš, kje je bil njen sin? Pri belih.

— Je to mogoče?

— Zjutraj, ko sva skup jedla in je sonce razdramilo prostor, sem jo vprašal po sinu. Povedala je, da me išče, da bi me ubil.

— Kako ste me pa potem mogli . . . sem jo vprašal in besede so mi obtičale kot koren, zabiti v grlu.

— Lahko sem te sprejela, je odgovorila, jaz imam rada ljudi, nikoli pa njihovih jeznih misli. Rada imam tudi njihova dela. Ti hodiš peš, bos, druge pa zazebe že ob misli, da se bodo le sezuli. Domovina nikoli ne pozabi tistih, ki jo res ljubijo.

— In sem se spomnil Židov. Kjerkoli so bili, povsod so jo ljubili.

— Potem mi je rekla, da je ena sama ljubezen na svetu, in to je evangeljska, toda ta je samo takrat ljubezen, če je hkrati tudi grešna; samo tisti, ki so v velikem grehu, tudi zares ljubijo veliko.

— Začudil sem se, pa je rekla, naj se ne čudim. Ko bom v njenih letih, bom marsikaj razumel. Prec sem se spomnil umivanja Jezusovih nog in njegovega odgovora Simonu, ko mu je s priliko pojasnil globino ljubezni.

— Tisti, kdor malo ljubi, je brezkrven, kdor pa mnogo, ima v sebi krik krvi in ljubezni.

— Kadar pogledam nazaj v to podobo, mi prihajajo naproti druge, in ko jih med sabo primerjam, vidim resnico te edinstvene prilike: resnična je. Nikoli ne smeš oddeliti ljubezni na čisto evangeljsko ali le telesno, obe hkrati morata živeti dejavno, če pa se oddvojita, se te polasti ena in postaneš tisti, ki mu je kasneje malo odpuščenega. Si me razumela?

Magdalena se je jasnila v globok nasmeh, podoben sončnemu vzhodu. Obraz ji je obdihnila večna človekova mladost: greh.

— Takrat sem vedel, je nadaljeval s tresočim glasom, da smo zmagali; v nas sta bili dve veliki ljubezni, skladni kakor reka in nebo nad njo.

— Odšel sem spet bos v jutro med srebrne pajčevine, z gotovostjo, da se bova s to ženo še nekoč videla.

— Škoda, da mi nisi nikoli govoril o tem.

— Zdaj sem ti.

— To je tako lepo: umivati partizanu noge, je rekla zase in se zagledovala v svojo predstavo o tem.

— Koliko bo pa že stara? je vprašala.

— Morala jih bo imeti čez osemdeset. Čutim, da je še živa.

Zapeljala sta na makadam in v breg. Z obeh strani so ju obstopile temne hoste. Smreke so bile črno zelene in posrebrene. Zavel je vonj gozdnih tal. Mrak med debli se je svetlikal.

Za njima je hropel avtobus.

— Tovariši, je rekel Gaber, in opazoval vozilo v ogledalu. Takoj začutim . . . Kadar pridemo skupaj, se spomnim neskončnih smeri. Čeprav sem jih bil stokrat obšel, so bile vsakokrat drugačne. Danes pa spet postajajo iste. Premalo ljubimo. V glavnem zdaj še vsak sebe. Tisti duh . . . uhaja. Kje je še kdo, ki bi komu umil noge.

— Prav je imela stara, ko je rekla, da domovina ne pozabi na tistega, ki jo ima zares rad.

— Včasih razmišljam o belih, ki smo jih po vojni pokončali. Razmišljam, ali je bila res zloba, ko smo jih nagnali poljubljat pred smrtjo zemljo. Mislim, da ni bila. Te stvari je treba pogledati še skozi ena očala: zgodovino narodov. Domovina, to so reke, jezera, planjave, morja, hoste, gore. Zemlja je lepota večnosti. Greh, če hočeš. Velik, strašen. Na njenem občutljivem situ so semena, ki naj vzkale človeka prihodnosti. Prepričal sem se, ko sem študiral jus, da niso Židje izbrali Palestine, temveč da je Palestina izbrala nje. Ko pa so vsi postali farizeji ali ljudje pravil, jih je domovina v svojem obupu nad njimi iztrebila. Farizej namreč ne ljubi. In dva tisoč let so morali gojiti spomin na to iztrebitev, preden so bili spet pripuščeni kot semena prihodnosti.

— Zato tisto, kar se je po vojni zgodilo strašnega, ni bilo drugega, kakor ponovitev vaje, ki smo jo mi dali skozi v tifusarjih, Kozari, Jesenovcu, maršu XIV. na Štajersko. Okrutnost je metoda zemlje in ne človeka. Bral sem, da ti odleže, če greš in poljubiš zemljo, kadar ti je najhujše. Rečem ti, da sem jo šel v teh letih nekajkrat poljubljat.

— Gaber . . . ! ga je ogovorila nežno in se zagledala s strani vanj.

— Bili so trenutki, ko nisem vedel, ne kam ne kod, šel sem za hišo, pokleknil in poljubil tla.

Obmolknila sta. V obeh je zapljuskovala mehkoba, izsiljevaje ju v drhtenje.

Z desnico jo je objel prek ramen.

— Grozno je biti ubit, je oddrhtel, toda smrt je zmeraj izbor tal, pravzaprav njenih nežnosti; svetlobe in kontur gorá, dolin, jezer. Njenega pravega smisla pa vseeno še ne poznam. Morda ga niti ni.

Zapeljala sta v vas, kjer so se pred tridesetimi leti zbrali v odred. Iz zvočnikov so udarjale udarne partizanske pesmi. Vsaka ped zemlje je bila pometena. Sledovi metel so bili dolgi in ozki.

Izstopila sta.

Sonce je že zagrevalo. Daljave so bile potopljene v lilast mrč.

Dehtelo je po mrazu, mahu, listju, gnoju in okenskih rožah.

Gaber se je spet začel spominjati.

Magdalena ga je ujela za roko. Molče sta hodila skozi spomin, poln sonca.

Skozi vinsko ozračje so drli prosojni roji mušic. Vas je bila prečesana s sončnimi prameni, z vseh strani so prodirali v njeno središče košati žarometi.

Nasproti so jima prišle mladinke z nageljnom in značko in jima ju pripele. Iz njih je vel grenak vonj po zemlji, pomešan s prvo slastjo, ki jo da človeku lastno telo.

Imele so madonski nasmeh, ustnični odsev je bil poln jesenskih svetlob. Pod belimi bluzami so jim viseli trdi grozdi.

Gaber je začutil tisti davni híp, ko je prvič občutil, da so zmagali.

Razširile so se mu nosnice.

Okoli njega so zavalovali znani glasovi in klici. Vedel je, da se ljudje spoznavajo, da se srečujejo.

Zadrhtel je ob občutku, da se bo tudi sam vsak hip pognal v vrtinec glasov, ki so vsak zase spomin večjega spomina.

Vse to je zdaj že za njim. Prostor, kjer so ta spomin obudili, je spet tih. Diše le praproti in debla. Tišina se primika k odkriti plošči.

Gaber in Magdalena se vozita proti Gornjemu Logu. Zrak je medeno zlat. Krave ob poti boljše za njima, otepaje z repom. Kravjeki diše, da bi jih jedel.

Gaber je bil nadihan in nabit s čudno močjo.

— Vidiš, se je prebil iz sebe, to je bila tovarišija in tega ni več nikjer. Jaz sem po vojni iskal vsepovsod samo to. Biti tovariš ni nekaj takega, kar so danes le še profesorji in miličniki . . . Tovariš je najgloblje človeško čustvo. Danes me je spet to zajelo. Tovariš je človeški sad, kakor je tudi gospod. Med obema pa je razlika. Tovariš ti lahko zmeraj kaj da, gospod nikoli, razen če ni tovariš. Tovariš je večnost, gospod trenutek.

— V tisti tišini, kjer je plošča, bi bila rada pokopana, je rekla Magdalena.

— A, tam. Res, lepo je, če ti raste iz srca smreka ali bukev in se ti proti njenemu vrhu ovija občutek smrti.

— Kako, občutek?

— Vse je na svetu samo občutek, Leni. Občutek, da živiš, zamenja občutek, da ne živiš več, in potem res ne.

— Misliš?

— Ali ni bil danes Srečko sijajen?

— Ali je res še duhovnik?

— Kaj si pa ti pod tem predstavljaš?

— Imela sem občutek, da ima . . . rad . . . , ne bom nič več rekla.

— No, bom pa jaz. Ženske, kaj. Tudi, če jih ima, bo ostal duhovnik. On vsaj pove po pravici, da je božje kraljestvo na tem svetu za zdaj le oblast, kakršna je vsaka druga; kaj bo pa potem, bomo pa še videli. In

drugo, kar mi je res všeč pri njem, je to, da ne misli, kakor mu naroče. On doživlja svojega boga le v svetlobi vstajenja. Pripovedoval mi je o tem. Rekel mi je, da je poudarek na Jezusovem strašnem koncu obrodil v Cerkvi skozi vsa ta stoletja le travmatizirane kristjane; namesto da bi bili križ zamenjali s svetlobo vstajenja in s tem življenja. V tem ima popolnoma prav.

— Čakaj, to je res. A kaj je odgovoril komandantu? Da že mašuje, ko je trgal rezine mesa.

Gaber se je zasmeljal.

— Vseeno, moja draga, on me bo pokopal, če me bo kdo. Pa ne zato, ker verjamem v tisto, v kar on, ampak ker je lepo tisto, v kar on verjame. Sploh pa, če je vmes res le občutek, ali sem živ ali mrtev, potem ima Srečko, po mojem, vse prav. Tiste rezine mesa, s katerimi je maševal, pa mu ne zameri. Zadnja večerja ni bila le simbol, ampak so tudi tam trgali z zobmi meso. Niso se obhajali.

— Divji si, je rekla.

— Divji? Vse je divje. Kaj pa komandant, ti je bil všeč?

Magdalena je molčala in lovila s pogledom cesto, ki se je zvijala kot jadro v spremenjenem vetru.

— On je nekoč šefu gestapa napisal pismo, ker mu je očeta odgnal v Dachau.

— Pismo?

— Nekaj stavkov: da bo vsak dan ubil Nemca, dokler ne bo spustil očeta. Starček je bil že v letih. Živela sta sama. Spretni gestapovec pa je vedel, da sinu partizanu pomeni v samotnem gorskem oknu luč smisel boja. Hotel ga je zlomiti. Prišel je na kmetijo in očeta odgnal. Sin pa je sedel k pisanju in mu napisal tisto pisemce. Gestapovski šef pa je dobro vedel, da v boju z nami ni milosti, tudi če bi očeta vrnil, bi glave padale dalje, zato ga je naglo poslal v Dachau, kjer so ga javno ubili z udarcem cokle po tilniku. Toda naš komandant je svojo obljubo držal. Hodil je v mesto in streljal Nemce, kjerkoli je mogel. Pobil jih je kakih petnajst. Šef gestapa pa mu je končno le odgovoril. Poslal mu je mrtvaški list, da je oče umrl za virusnim meningitisom. Ko je komandant našel pismo na stopnišču domačije, je nehal streljati. Očetova smrt ga je prepričala, da je to le občutek, da te ni, medtem ko si še; le kako si, ne veš. Bil je žalosten, ko je spoznal to; v tem je bil okus, da se ni mogoče nikomur za nič maščevati. In res: ni se mogoče.

— Tam, glej, je pokazala na vas, pripeto na strmino. Bogve, če je še živa?

— Mogoče še. Če ni, jo poiščem pa na britofu.

Začela sta se vzpenjati. Z obeh strani ceste so se trave vznemirile v vetru. Sledovi po avtomobilu so bili še vidni.

Pod njima je bila zdaj že dolina, polna zelenega mahu. Reka je leno zvijala svoj zeleni život.

Drevje je dehtelo po sokovih. Zavel je vonj trohnobe in presnove.

Znenada so se odprle nepokošene košenice. Kakor rja rdeče stebličje je valovalo v vetru.

Začela se je tihota gorskega sveta.
 Lovila sta vonje in svoje spomine.
 Na levi je stala strnjena vas.
 Bevsknil je pes.

Nekaj zaznav dima je vzkipevalo nad strehami, ki so jih razrahljali snegovi in vetrovi. Slemenata so bila vegava. Zvonik cerkve postrani.

— Vas umira, je rekel Gaber.

— Kako veš?

— Brez vonja je.

— Ampak dim le je.

— To je las dima. Nekoč so se tu valili debeli kot salama, dišeči po suhem mesu. Na kilometer si jih zavohal.

Zapeljala sta v vas. Ob njiju je tekel kratkodlak jazbečar in hropel. Sence postav so poniknile druga za drugo.

Ustavil je.

Pes je stekel v hišo in jo opazoval s svetlečimi se očmi iz temne notranjosti.

— Prav tam, se mi zdi, bo.

— Kjer je pes?

— Kjer je pes. Živa bo.

Približala sta se razveznjeni bajti. Pes se je še bolj ugreznil v temo. Naproti jima je zavel vonj po sajah in pepelu.

Na pragu sta se zazrla v temno notranjost.

Ob mizi, na kateri je bilo polno vseh mogočih posod, je sedela starka s črnimi očali. Kolena je imela odeta v galičasto zelen pled, levico je opirala na krivačko in napeto prisluškovala Gabru in Magdaleni, ki sta jo vznemirila.

Jazbečar je ritmično dihal ob njenih nogah, ki so bile vse odprte, iz plavkastih ran se je cedila sokrvica, ki se je strjevala v janter garij.

Dišalo je po pogašenem, starem pepelu.

Gabra je obšla asociacija: kot na pokopališču v avgustu ali konec septembra, ko je vse suho in pridiše kosti rajnih kot star pepel.

— Dober dan! je pozdravil.

Starka je odplanila s pozdravom in obliznila izsušene ustnice, polna olupljenih kožic.

Z Magdaleno sta vstopila. Strop je bil povešen in razpokan.

— Kaj mislite, kdo sem? jo je vprašal in opazoval njene poteze, da bi našel še katero iz štirinštiridesetega.

Preden je odgovorila, je konec brade stisnila v krč.

Zdaj je natanko vedel, da je ona.

— Ne vem, je odgovorila mirno. Poštar niste.

— Me ne prepoznate?

— Ne vidim vas, slepa sem.

Gaber se je zazibal, kot bi ga kdo nevarno nagnil.

— Kako pa potem kuhate? se je vznemiril.

— O ja, ogenj čutim in ga tudi malo vidim. Kuham pa tako vsak drugi dan.

— Ste sami?

— In Karo; Karo, sem!

Pes se ji je privil ob noge, zlezal na tla, toda pogleda ni zmanil z njiju.

— Jaz sem, Gaber, če se me še spomnite, je govoril glasneje, štirinštiridesetega ste mi umili ranjene noge. Z oljem prečistili rane. Kurir Gaber sem.

Starka je razlamljala ustnice, mastno rjavi obraz je prešla zarja krvi, roki sta se oprli ob palico in začela se je spravlјati na noge, v goro temnih cunj.

Vstala je.

— K... ka... ko pa... da... ste... p... prišli? je zaječala.

— Zdaj vam bom pa jaz umil noge, je rekel.

Ušle so ji solze.

Tudi Magdalena je zajokala.

— Dajte, sedite, jo je prijel.

— Ga... ber, je rekla, in pustila, da jo je posedel nazaj na stol.

— Z ženo sem prišel.

— Z ženo!

— Ja, jaz sem, je odgovorila žalostno Magdalena in si brisala solze.

— Kje pa ste v službi, če smem vprašati?

— V Medvodah.

— Se imate dobro?

— Recite mi ti!

— Imate kaj otrok?

— Sina, v osemnajstem je.

— Moj je pa že pokojni.

— So ga po koncu vojne?

— Vmes. Prišel je domov. Zvečer so prišli partizani in so ga dobili v uniformi in s puško. Prosila sem jih, naj ga vzemo s sabo, da bo partizan. Tudi pob je bil za to. Partizani so rekli prav. Fantu vrnili puško in ga predali kurirju, da ga bo odvedel v brigado. Fant pa je, ko sta bila s kurirjem na samem, pograbil za svojo puško, da bi streljal. Ni vedel, da so mu partizani vzeli iz nje patrone.

— Ojej... je zajamral Gaber. In potem je bilo konec, kajpada.

— Takoj, zdaj pa čaka name tam zgoraj.

— Zakaj pa ne greste v dom, plačali bi za vas.

— Ne grem. Dom je zame tole, kjer sem.

— Tole se vam bo podrlo na glavo.

— Ne bo se. Zdaj, vidiš, se te pa spomnim. V glasu imaš še tiste stare korenine.

— In k zdravniku bi morali.

— Moj zdravnik je Karo, on mi zdravi noge.

Gaber ga je pogledal. Ostri pasji lesk se je zasolzil. Potolkel je z repom in odjokal svojo prijaznost, vstal in obliznil gospodnji nogo.

— Imate kje umivalnik . . . in toplo vodo? Leni, v avtu so povoji. Bi zakurila?

— Ali lahko? je vprašala.

Gaber je naglo odšel ven.

Dve človeški senci sta jo stisnili v temo.

Imel je občutek, da je v izumrlem inkovskem naselju, kjer begajo naokoli le ostri sončni izseki.

Vzel je prvo pomoč in veliko čokolado.

Magdalena je pospravljala mizo.

Vdihnil je spet vlažen, postan duh pepela.

— Je sploh še kdo v tej vasi? je vprašal.

— Kakšnih pet, šest nas je še. Ob nedeljah jih še nekaj pride domov.

— Pa zakaj . . . niste . . . dali . . . nobenega glasu od sebe?

— Saj bi bili lahko tudi v domu, kjer je bela postelja za vas.

— V dom pa ne grem, tam bi prec umrla.

— Ne bi, hodili bi vas obiskovat.

— Nobeden ne pride obiskovat takih, kot smo mi. Še župnik me ne pride.

Starka je prijela staro vekarico in jo stresla. Ura je zatiktakala.

Gaber je pogledal, koliko kaže. Bilo je pol osmih.

— Ne kaže prav, dajte . . . Pa se je spomnil, da starka ne vidi.

— Saj je vseeno, koliko je, je odgovorila, zame zmeraj kaže prav. Samo da gre. Dokler gre, je dovolj časa.

— Ste kaj jedli danes?

— Koprive od včeraj.

— Glejte . . . ampak mene je sram . . . Čokolado sem vam prinesel.

Njeni prsti so lačno zamigljali.

Položil ji jo je v naročje.

Papir se je zatrgal.

— Ste vsaj zaprosili za kakšno podporo?

— V Ljubljani sem bila enkrat, ko sem še videla, in povedala, da sem partizanom umivala noge.

— Kaj so rekli?

— Da moram prinesiti potrdilo.

— Od koga?

Skomignila je in si tresoč nesla k ustom košček čokolade, z ustnice pa se ji je utrnila svetla slina poželjivosti.

— Takole ne morete živeti, je rekla Magdalena.

— Takole bom do konca, je izmomljala.

— To ni življenje, je rekel Gaber.

— Kaj pa je?

— Trpljenje.

— Trpljenje je trpljenje tudi v beli postelji, je odgovorila.

— Tam je le laže trpeti, je rekel Gaber.

— Meni pa je tu najlaže. O, so hoteli tudi mene odgnati! Pa sem zvedela, kako je ena skočila ven iz avta in se ubila. Zdaj dajo pa mir.

V peči je zaplamenel poblaznel ogenj in razsvetlil temno kuhinjo in tlak, ki je bil ves raztresen.

Magdalena je prislonila ob ogenj lončeno posodo, polno vode. Plamen je začel cvreti kaplje. Slišati ga je bilo kot petje prepelice.

Gaber in Magdalena sta našla pručko in stol za molžo ter sedla, poslušaje lomastenje ognja. Od strani je pokukalo v notranjost tudi pozno sonce.

Gaber je premišljal, kako je mogoče, da je iz takih domov izšla vsa slovenska moč. Sledil je svetlobi ognja in svojemu občutju in spoznal, da je vso prihodnost sveta rodila zmeraj velika revščina.

Stegnil je roke proti ognju in blagroval to svetlobo.

Starka je spet zatresla uro, ki se je ustavila.

Magdalena je vstala.

Dvignil se je tudi Gaber. Našel je prazen čebriček in ga prinesel k peči.

Vanj sta zlila toplo vodo.

— Jaz bom, je rekel. Sklonil se je k starkinim nogam.

— Nekoč, je rekel, ste mi rekli, samo kdor ima veliko grehov, se mu bo veliko odpustilo; dajte, da se bo tudi meni.

Pustila mu je, da je odnesel njene noge v mlačno vodo.

Pasje oči so odsvetile zeleno.

Iznil ji je jantar garij in nato sta ji z Magdaleno ovila noge s povoji.

Ogenj v peči je jel zamirati kot dolge luči sončnega zahoda v rdeči zarji.

Bele, s povojem omotane noge so zadišale po dezinfektorju.

Črna stekla sončnih očal so bila kot pogled iz dna lobanje.

Med prsti je imela nevidne jagode svojih molitev.

Gaber in Magdalena sta sedla nazaj na svoj stolček oziroma pručko in jo opazovala.

Na pragu so se že zbrale črede poznega popoldneva: sivine. Kakor ovce so pogledovale v potemnelo notranjost, kjer je iz peči pomežikovala žerjavka in so se sence plazile na lov.

Molk je postajal spomin. Gaber se je potopil vanj kot v sanje. V trenutkih, kakršen je bil ta, je vedno používal predstavo o materi. Želel si je takšne, kakršna je bila ta otožni hip starka: zasanjane onkraj, mehke v vsem.

Še enkrat se je spomnil tistega večera, ko mu je umila noge. Dišal je po sadju, zdaj pa po kamnu in mrtvih sajah.

Moral bi že vstati in oditi, pa je bil zadržan od podob in spominov in nenadnega občutja, da je tudi tu doma. Bilo mu je mehko kot mački.

Magdalena ga je pogledala in si popravila krilo.

— Greste z nama? je vprašal.

Ura je čezmerno zatiktakala in obstala.

Starka jo je stresla. Kazalci so odfosforescirali mačje rumeni pogled.

Tišina se je spet napela v neznano morje.

Pes je odzehlil jok.

Gaber se je dvignil. Njegova senca se je podaljšala na strop in grozila, da ga objame in zaduši.

— Tako ne morete živeti, ji je rekel.

— Zakaj ne, saj živim, je odgovorila.

— Slabo živite.

— Ni rečeno, da je slabo, če ješ koprive, in dobro, če ješ kruh.

— Kakor se vzame, je odvrnil Gaber.

— Moj čas prihaja, je odgovorila, rada bi bila pri možu in sinu. Malo smo bili v življenju skup. Grob pa je večni dom.

— Še bom prišel, je rekel Gaber in stopil bliže.

Karo je odrenčal v sebi strah za starko.

Podala sta si roko. Imela je mehko in mrzlo.

Žerjavka je zamirala v naglem pomežikovanju kot oglašanje tonov v molu.

— Gaber je podržal njeno roko in začutil, da ugaša.

Mrzel predvečer je dihal z neba, drobeč posinele otoke mraku. V obeh pa je grebel molk.

Prižgal je luči. Žaromet je v mehkem, zlatem pramenu otipoval gosto jesensko ozračje. Zadišalo je suho stebličje nepokošenih košenic. Zateglo, slabotno čirikanje je zadrhtelo pod nebo, kot bi se kdo z nohti dotaknil strun na kitari. Z neprižganim motorjem sta drsela iz vasi navzdol.

— Kadar človek čuti politično, je žival, je rekel Gaber.

Magdalena je onemela.

— Veš, kolikim je umila noge! Zdaj pa . . . stresa uro, je koprive . . . Jutri grem v Ljubljano. Povedal jim bom, da osemdeset let stari ne lažejo, če trdijo, da so partizanom dajali kruh.

— Ampak . . . ona je mati sovražnika, je rekla Magdalena.

— Norca!

— Ko je konec boja, je rekla, bi morali biti premagani samo to, kar si pravkar rekel.

— Norci! je zavihnel Gaber. Kaj pa misliš, da so bili. Ali je bila moja mama kaj drugega? Se spomniš, ko je prišla in ti rekla, da imaš pod streho Juda, ker nisi dala Gala krstiti. Meni pa je žugala, da bom imel opraviti s kraljem kraljev, če ne bom tega čimprej storil. In kdo je ta kralj? sem jo vprašal. Jezus, je odgovorila. V lepo družčino je padel, sem ji odgovoril. To pomeni, da ni nič boljši od drugih kraljev, še celo slabši, ker je kralj kraljev. Ni me razumela. Kot ne bo razumel tega nihče danes.

Magdalena ga je prišla za roko.

— Bil je navaden norec.

— Njen sin, je dodala mehko.

— Njen sin, kajpada.

Prižgal je ves vznemirjen cigareto in se hipoma pomiril.

— Šel jim bom povedat, da so sovražniki norci.

Motor je zahropel. Samotne čričkove strune ni bilo več slišati.

— Zdaj ti bom pa povedal, je rekel in zaprl okno, kako uničiš sovražnika. Večkrat sem mislil, da so to res samo norci. Povem ti pa, da so zelo nevarni. Prepričati se jih ne da. Kot se ni dalo moje mame. Padla je za Jezusa kralja.

— Poznaš Kaliharjevo ženo?

— Tisto lepo gospo z ogrlicami in zapestnicami? je vprašala.

— Ona je hči nemškega polkovnika. Sovraži nas. Zvedeli smo to po naključju. Kalihar je dober fant. Inženir, da ga ni daleč. Žal ji je nasedel in se pridružil sovraštvu brez potrebe. Preveč ima vsega.

— Danes se ne more sovražnika poklicati na krajevni urad kot med revolucijo in mu otrebiti luske z oči. Kdor še danes sovraži revolucijo, tega je potrebno poiskati v njegovem brlogu.

— Ta Kaliharjeva lepotička se je kmalu najedla vsega. Pustili smo jo, da se je prenažrla. Potem smo jo pa sprovcirali. Nažrt človek postane nor. Zaupala nam je vsemogoče neumnosti iz svojega zakonskega sveta. Dve prijateljici sta ji potem svetovali, da mora možu postaviti ultimat v desetih točkah. Le če jih bo osvojil, bo ostala dalje njegova žena, sicer se bo ločila. Ko se je Kalihar nekega večera vrnil domov, sta bili naši tam in mu v imenu žene svetovali, da se mora popraviti v tem in onem, če želi, da ga bo žena še prenašala kot moža.

— Kalihar je nekaj hipov strmel, potem pa se je izrjovel nad vsemi tremi, da jih bo zadavil, če ne zginejo iz njegove hiše.

— Čez deset dni je bil razvezan. On se je medtem že umiril in našel drugo, ona pa še zdaj hodi po mestu, pripovedujoč svoje zakonske štorije z izbuljenimi, kačjimi očmi.

— Tako se to naredi, kadar je ... to ... treba.

— Gaber, pa zakaj?

— Zato, ker sta bila norca. Ne moremo vendar uvesti spet nacizma, da bi zadostili taki avši.

— Kaj, je hotela mar kaj takega?

— Nič več in nič manj ko to.

Med njiju se je narinil molk. Prižgal je spet cigareto in odprl okno.

— Ona gor pa ni to ... Noče nazaj belogardizma in je koprive.

Magdalena je molčala.

— Jutri ... je odpihnil bel dim, ki se je kot list papirja zvil v režo, jutri se bo vse pojasnilo.

Medtem se je zvečerilo. Mimo so zabegale luči v nasprotno smer.

Naslednji dan se je Gaber odpeljal proti Ljubljani. Jutranje sonce je ustvarjalo iluzijo medu. Vse je bilo kot sat rumeno. Skozi sladko tekočino so se počasi vdiral prahovi.

Čutil je, da bo vse naredil glede starke, ki mu je umila noge.

Vozil je v koloni.

Mimo so drveli avtomobili v nasprotno smer s sirenskim hrupom.

Naenkrat se mu je zazdelo, da ne vidi več, le čutil je, da še vozi, ni pa vedel, kje.

Vožnja se je nadaljevala.

V mislih je še enkrat doživel cel včerajšnji dan z vsemi podobami in govorjenjem. Ko ga je bilo konec, je zaslišal neke druge glasove. Videl se je, kako leži na cesti z ustnicami tik ob njih.

Nobene bolečine ni čutil. Le življenje v njem se je upočasnjevalo, strjevalo v trd trenutek, podoben kamnu.

Spomnil se je, kako ti odleže, kadar ti je hudo, če poljubiš zemljo. Imel je še toliko moči, da se je nagnil in se dotikal z usti občutka, ki mu pravimo cesta. Takoj nato mu je odleglo in zazdelo se mu, da se je ustavil.